

להתפלל עם העבריינים

צירוף של אינם שומרי מצוות למניין

הרב אברהם וסרמן

שאלה מעשית, כמעט יומיומית – האם לצרף חילוני למניין?
יש לכאורה כמה סיבות לאסור: מי שאינו מודה בחיובה
של מצווה אינו יכול לקיימה, ומחלל שבת בפרהסיא נחשב כמומר.
מטרת המאמר להוכיח ששתי בעיות אלה אינן מונעות מצרף חילונים
למניין. הבעיה הראשונה אינה קיימת בדין תפילה בכלל,
והשנייה אינה קיימת בזמננו מכמה סעמים שיובאו בפירוט.

א. דין "שאינו מודה בחיוב"

כתב התשב"ץ:

ולומר "היום הרת עולם" בשבת ו"זה היום תחילת מעשיך" – אין הפרש
בינו לשאר ימות השבת, שאיזה יום מימי השבוע הוא באחד לחדש
השביעי שהוא יום הדין הוא, על-כן אנו משלימין אתר "זה היום תחילת
מעשיך" ו"על המדינות בו יאמר". ואם בא לדקדק עניין ההתחלה שיהיה
בימי השבוע תחילת הבריאה, אפ-כן לא נעשה לעולם פסח אלא יום ה',
שכן כתוב: "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים", וכמו שאין ביום
הזה שבפסוק דוקא לימי השבוע, שהרי כתוב: בט"ו לחדש, כן "זה היום
תחילת מעשיך" לאו דווקא לימי השבוע, שהרי כתוב: "באחד לחדש" –
יהיה באיזה יום מימי השבוע. שאין התורה מקפדת אלא על זמן החדש,
לא על ימי השבוע. ומתן תורה היה בשבת, ואנו לעולם אין עושין
שבועות ביום שבת. ועוד, מה נשתנה שבת משאר ימי השבוע, שאם
תאמר בשאר ימי השבוע היתה הבריאה זה שבוש, שששת ימי בראשית
לא היו בתשרי אלא באלול, בחמשה ועשרים באלול נברא העולם,
ובריאת אדם היתה יום הששי, ואין אנו קובעין לעולם ראש השנה יום
שישי. ומי שאינו רוצה לקיים מצות תפלה רשע הוא ופסול לעדות,
ואינו עולה למנין עשרה.

שו"ת תשב"ץ חלק ג סי' שט

הקשר הדברים נראה מוזר – פתח בהלכות נוסח תפילה, וסיים בהלכות המצטרף לתפילה!

ולכן מסתבר, שכוונת התשב"ץ היא למי שאינו מוכן לקבל הנוסח שלנו, ויש לחשוד בו שהוא קראי או מין שאינו מקבל תקנות חז"ל, ולכן אינו עולה למניין עשרה, שהרי הוא מומר לאותו דבר – קרי למצוות התפילה!

גם הרמב"ם מתייחס לדין זה, וזה לשונו:

שאלה: ויורנו בדבר אלה האנשים הנקראים קראים אלה הקראים כופרים בה, כפי שזה מפורסם, ואינם מאמינים בקבלה, אלא מחזיקים בחיצוניותו של המקרא עם פירושיהם. האם כשבאים מן הרבנים תשעה אנשים ואינם יכולים להשלים המנין, ישלימו באחד מן הקראין את העשרה להתפלל בציבור, או לזולתו מן העניינים, שאין מקיימין מצוותם אלא בעשרה, אם לא? וכן אם באו ששה או חמשה רבנים, ישלימו את העשרה באלה הקראים אם לא? וכן יבאר לנו, המותר באחד מהם הזימון? וכן יבאר לנו, מה חייב שליח ציבור שחטא ועבר לפני התיבה במעמדם, כשהם משלימים העשרה, אם זה אסור?

התשובה: אסור להשלים בהם מנין, לא עשרה ולא שלשה, משום שאינם מודים בחיוב זה (הדבר). והעיקר בזה אומרם: "או ביד מי שאינו מודה בעירוב אינו עירוב"¹. וכל דבר שמאמינים בחיובו ובחלותו, רשאים אנו להצטרף אליהם בו, וכל מה שאין מאמינים בחיובו ובחלותו, אסורים שיצטרפו בו. וידוע שאינם מאמינים בחיוב הקדושה ולא בחיוב הזימון, ואינם משגיחים במנין עשרה ולא במנין שלשה. ומאחר שאינם מודים בחוקים אלו, אסור לעשות זאת עמהם ולהשלים המנין בהם, אחרת סומכין בדבר על מי שאינו מאמין בו. ומי שעבר לפני התיבה במעמדם, מתרים בו ומונעין אותו מזה, ותו לא. וכתב משה.

שו"ת הרמב"ם סי' רסה

הרי שרק בדבר שאינו מודה בו בעצמו אינו יכול להשלים בו למניין. ועתה יש לדון האם חילוני אינו מודה בדין מניין? מחד – הרי אינו מתפלל במניין כיוון שאינו מתפלל כלל. מאידך – כשבא לפעמים לבית כנסת, כגון ביום זיכרון או בימים נוראים, הרי בזה מודה הוא בערכה של תפילת הציבור. על-כן נראה שאם כשמבקשים ממנו להצטרף הוא מוכן לזה – לא נפסלנו כאותו קראי שבאופן עקרוני במנהגיו מתפלל ביחידות, ורק "עושה טובה" לחברו ה"רבני" בעמדו לצידו בבית הכנסת. אמנם לפי זה, אם נדע באותו חילוני שגם הוא רק "עושה טובה", אבל אינו מודה בערך התפילה במניין – לא נוכל לצרפו! מאידך יש

1. עירובין לא ע"ב

לפקפק שמא גם מי שמגיע לבית-כנסת בימים נוראים וכדומה – אינו מודה בחיוב תפילה במניין אלא שחשוב לו הטקס המסורתי של החגים, וצ"ע בהערכת המצב. עם זאת, להלן נראה שאין דבר זה לעיכובא.

הרמב"ם עצמו בסוף אגרת השמד כתב:

וגם כן אינו ראוי להרחיק מחללי שבת ולמאוס אותם, אלא לקרבם ולזרזם בעשיית המצוות. וכבר פרשו רבותינו, שהפושע אם פשע ברצונו כשיבוא לבית הכנסת להתפלל מקבלים אותו ואין נוהגים בו מנהג בזיון, וסמכו על זה מדברי שלמה ע"ה: "לא יבוזו לגנב כי יגנוב"², אל יבוזו לפושעי ישראל שהם באים להתפלל בסתר ולגנוב מצוות.

אמנם גם בזה יש לדייק שמדובר כשהפושע בא מעצמו לבית-הכנסת, שבאופן זה מודה בחיובו. מה שאינו כן במקרים כאלה, שהמתפללים יוזמים פנייה אליו והוא נענה במידת רצון מועטת או גדולה יותר, אך אין מגמתו להתפלל! ולכן קשה להביא ראיה ממקור זה. גם עצם דברי הרמב"ם אינם מורים להתיר לצרפו למניין, אלא רק לא להרחיקו מביהכ"נ (העירני על זה הרב דוד דודקביץ). מאידך, חילונים רבים רואים בצירופם למניין מעין "הכשר" על נאמנותם ליהדות, ואם לא יצרפו אותם הם עלולים להפגע ולהתרחק, ועל כך מזהיר הרמב"ם הנ"ל, וגם אם אינם נפגעים, כיוון שפעמים רבות הם רואים זאת כזכות לעצמם להצטרף למניין, ויש בזה קירוב מסוים, וא"כ דברי הרמב"ם מכוונים לכך.

סברא זו, שמי שאינו מודה במצווה אינו יכול לקיימה, היא סברת הרמב"ם. יש לעיין בדבר, שכן לא מצאנו זאת בפוסקים אחרים אלא לגבי זביחה, תפילין ועירובין:

התוספות בגיטין³ כתבו שדין זה נאמר דווקא בתפילין, שהפסוק מלמדנו: "וקשרתם וכתבתם"⁴ – רק הקושר תפילין רשאי לכתבם, אבל לא כשאינן פסוק. ובזביחה כתבו התוס' בחולין⁵ שמי שאינו בר-זביחה, כגון כותים ואוכלי נבלות להכעיס, אינו בר שחיטה. ולמדו זאת ממה שנאמר: "וזבחת... ואכלת"⁶ – מי שזובח לעצמו יכול גם להאכיל אחרים. וכן כתב הרא"ש⁷, שלדעת התוס' שחיטת עכו"ם נפסלת מהפסוק: "וזבחת ואכלת", אבל לרמב"ם הדין נלמד מ"וקרא לך

2. משלי ו ל
3. מה ע"ב ד"ה כל שישנו
4. דברים ו ח
5. ג ע"ב ד"ה קסבר כותים
6. דברים יב כא
7. חולין פרק א ס"ק ה

ואכלת מזבח⁸, ואם-כן זהו חידוש מקומי של התורה לאסור זביחת עכו"ם ולא משום שאינו בר-זביחה. והרא"ש שם השיג על דברי הרמב"ם, אבל סוף-סוף נמצא שהרמב"ם אינו סובר כתוס', ולפי"ז אפילו בזביחה לא מצאנו מקור לפסול יהודי שאינו זוכח לעצמו. גם החידוש שמי שאינו רגיל לזבוח הווי כמומר, הוא לכאורה חידושו של הבית יוסף⁹ בדיוק דברי הרא"ש, ואינו מפורש בדבריו. הדיוק הוא: כיוון שהרא"ש נימק את פסולו של המומר משחיטה, משום שאינו חושש לזבוח ולכן הווי כעכו"ם – גם מי שאינו חושש לזבוח לא מתוך רצון להכעיס, אך גם לא לתיאבון אלא סתם כך, אין שחיטתו כשרה. והביא דעת הר"ן החולק וסובר שהיא כשרה. ורק שחיטת מי שנפסל לפי הכללים לפסילת השוחט – היא הפוסלת. גם ר"ת בתוס' הנ"ל, הסובר שלומדים מדין תפילין לדין הכנת ציצית ואגד לולב – הנימוק הוא שאינה מחויבת בו ולא שאינה מקיימת אותו.

דעת הפוסקים

הרמ"א הביא שיטה זו של הב"י כפי שדייק מדברי הרא"ש:

מי שאינו חושש בשחיטה ואוכל נבילות בלא תיאבון אע"פ שאינו עושה להכעיס – דינו כמומר להכעיס. יו"ד ב ה

נמצא לפי זה שדינו כעכו"ם ואי אפשר לאכול משחיטתו, אפילו אחרים עומדים על גביו.

אמנם הגר"א¹⁰ העיר, שהרמב"ם חולק על התוס' וכנ"ל. והביא גם שהרא"ה מכשיר בעניין זה, והרשב"א מכשיר אפילו מומר להכעיס, באחרים רואים אותו – בדיעבד. ודעת הרז"ה להתיר באחרים רואים אותו אף לכתחילה. נמצא שראשונים רבים לא סוברים כתוס' כלל, וודאי שלא כדיוק הב"י ברא"ש, וברור שהרמב"ם לשיטתו לא יוכל להביא מכאן ראייה לדין זה.

והעיקר – גם לדעת הרמ"א צריך פסוק לחדש שמי שאינו רגיל לזבוח מקרי פסול לזביחה, ולכאורה אין לך בו אלא חידושו, שכן גם לגבי תפילין כתבו התוס' שצריך פסוק.

גם הראיה מעירובין שהביא הרמב"ם בתשובה הנ"ל צ"ע לכאורה, שכן הדין שאי-אפשר למסור העירוב למי שאינו מודה בו, הוא רק מחמת החשש שמא לא יעשה שליחותו, שכך אמרה הגמרא בעירובין, וגם הרמב"ם עצמו בהלכות עירובין כתב פירוש זה: "הרוצה לשלוח עירובו ביד אחר להניחו לו אינו משלחו ביד חרש שוטה וקטן ולא ביד מי שאינו מודה במצות עירוב, ואם שלח – אינו עירוב. ואם שלחו ביד אחד מאלה הפסולים להוליכו לאדם כשר, כדי שיוליכו הכשר ויניחו במקום העירוב – הרי זה כשר והוא שיהיה עומד מרחוק עד שיראה

8. שמות לד טו

9. יו"ד ב ד"ה מומר

10. שם ס"ק טז

זה הפסול שהגיעו אצל הכשר¹¹. הרי שכל העניין הוא כנ"ל, ואין בזה פגם עקרוני. ולכן אין זה שייך לנידוננו כלל. ויש לעיין בדברי הרמב"ם, שלכאורה סותר עצמו בתשובה ובהלכות, וכנ"ל.

אמנם היה אפשר להביא ראיה מדברי הברייתא בעירובין¹², שמי שאינו מודה בעירוב או מחלל שבתות בפרהסיא – אינו יכול להשתתף בעירוב, ואפשר רק לשכור את רשותו, הרי שאינו שייך גם בקיום המצווה כיוון שאינו מודה בה, ומכאן היה אפשר ללמוד על השאלה הנ"ל. אבל סברא זו מוגבלת ואינה ישימה כמעט בזמננו, שכן כתב שם הביאור הלכה¹³ לגבי מחללי שבת שהם מוטעים או אומרי מותר – שאין להם דין זה של מומרים ולכן עירובם עירוב. אשר על כן צ"ע בכל דין זה לגבי תפילה, שמכל הנ"ל נראה שאפשר לצרף חילוני למניין גם אם לא ידוע לנו שהוא מודה בתפילה.

ב. ישראל אף-על-פי שחטא

ישראל שעובר עבירות אינו נפסל מלהצטרף למניין, ואלו דברי הבית יוסף:

וכך כתוב בספר המנהיג: ואדם שהוא עבריין ולא נדוהו הקהל מאצלם, נמנה למנין עשרה וחייב בכל המצות, דכתיב בעכן: "חטא ישראל" – "אף-על-פי שחטא ישראל הוא"¹⁴, דבקדושתיה קאי ולא יצא מכלל ישראל. אבל אם נדוהו מאצלם אינו מצטרף לעשרה ולא לכל דבר שבקדושה, שאם מצטרף מה הועילו בתקנתם שהבדילוהו מאגודתן? כך כתב רש"י.¹⁵

וגם הגהות מיימוניות¹⁶ כתבו דברים אלו בשם הרוקח, וזה לשון הרשב"א בתשובה: "מי שנידוהו על עבירה אינו מצטרף לעשרה ולא מזמנין עליו בשלשה".

וזה לשון הריב"ש: "דוקא במנודה הוא שכתב הרמב"ם¹⁷ שאין מזמנין עליו ואין כוללין אותו בעשרה לכל דבר שצריך עשרה, אע"פ שלא נזכר זה בפרק אלו מגלחין¹⁸ לפי שזה הוא לשון נידוי, כלומר ריחוק שמבדילין ומרחיקין אותו. אבל מי שעבר עבירה ולא נתנדה, לא מצינו שלא יצטרף

11. פ"ו הכ"ב

12. סט ע"א

13. סי' שפה ד"ה או לחלל שבתות

14. מד ע"א

15. המנהיג סי' עט

16. הל' תלמוד תורה פ"ו

17. הל' תלמוד תורה פ"ז ה"ד

18. מועד קטן טו ע"א

לעשרה, וכן כתוב בפירוש לר"מ מרוטנבורק, שהעבריינן שעבר על גזירת הציבור אם לא נדוהו נמנה למנין עשרה"¹⁹. בית יוסף או"ח נה

וכן כתב בשו"ע:

העובר על דבר איסור, מנדין אותו לאלתר. הגה: אבל אם לא נדוהו בפירוש, אף על גב שהוא עבריינן או שעבר על גזירת צבור, מצרפינן אותו למנין י' להתפלל עמו. ואפילו מנודה ממש שאין מצרפינן אותו למנין, מכלי מקום מותר להתפלל בעודו בבית הכנסת. ומה שנהגו לגרשו מבית הכנסת – שלא ידחוק יחידים שצריכים להתרחק מארבע אמותיו.

יו"ד שלד א

הרי שהפוסקים סבורים, שכל זמן שלא נודה למרות שחטא – ואפילו במזיד – מצטרף למניין.

ולא זו בלבד שמצטרף למניין, אלא שאפילו על מי שמוגדר כ"פושע ישראל" אמרו חכמים:

א"ר חנא בר בזנא א"ר שמעון חסידא: כל תענית שאין בה ממושעי ישראל אינה תענית, שהרי חלבנה ריחה רע, ומנאה הכתוב עם סממני קטרת. אביי אמר מהכא: "ואגדתו על ארץ יסדה"²⁰. כריתות ו ע"ב

ועוד אמרו:

ד' מינין שבלולב, ב' מהן עושין פירות וב' מהם אין עושין פירות. העושין פירות יהיו זקוקין לשאין עושין, ושאין עושין פירות יהיו זקוקין לעושין פירות, ואין אדם יוצא ידי חובתו בהן עד שיהו כולן באגודה אחת. וכן ישראל בהרצאה, עד שיהו כולן באגודה אחת, שנאמר: "הכונה בשמים מעלותיו ואגדתו על ארץ יסדה"²¹!

ורש"י פירש שם: יהו זקוקים – כלומר כולן יהו כאחד. בהרצאה – כשהן מתעניין אין נענין, עד שיהו כולן באגודה אחת צדיקים ורשעים, דומיא דעושין ואין עושים פירות. על ארץ יסדה – בזמן שאגודתו ביחד – אז יסדה.

חכמים ראו בעין רעה את מי שמנסה להרחיק פושעים מלברך את ה', ואמרו במשנה: "האומר יברכוך טובים – הרי זו דרך המינות"²².

ופירש רש"י: יברכוך טובים הרי זה דרך מינות – שאינו כולל רשעים בשבחיו של מקום, וחכמים למדו²³ מחלבנה שריחה רע ומנאה הכתוב בין סממני הקטרת, שמצריכן הכתוב בהרצאתן להיותן באגודה אחת.

19. שו"ת הריב"ש סי' קעב

20. עמוס טו

21. שם

22. מגילה ד ט

והרמב"ם פירש משנה זו:

ואין ראוי לומר יברכוך טובים, לפי שהשי"ת מברכים אותו טובים ורעים, כמו שכתוב: "מי לא יראך מלך הגויים"²⁴. פיה"מ מגילה ד ט

אמנם מכל זה עדיין אין ראיה למומר, שהוא סוג שונה וחמור יותר מהגדרת "פושע", אבל יש בזה כדי להראות שהתורה משתדלת לצרף לתפילה גם את מי שהיה עולה על דעתנו להרחיק אותו.

ג. דעת הרב פיינשטיין

חידוש גדול מצאנו בדברי האגרות משה. בהסתמכו על הגמרא בערכין ובסנהדרין לצרף מומר למניין:

דלמנהגנו, שאף בשביל יחיד פורסין על שמע ואומרין קדושה, כתלמידי רש"י בשם רש"י שהביאו תוס' במגילה²⁵, ואיפסק כן בשו"ע²⁶ – יש לצרפם. דהא כיון שמקרא אחד ילפינן הדין בקידוש השם ליהרג בשאר עבירות שהוא בעשרה, והדין שאין אומרין דבר שבקדושה בפחות מעשרה, ולכן כשם שקדוש-השם ליהרג הוא מחוייב אף לפני עשרה כופרים ומומרים אם אף הם מישראל, כדמוכח כן מהא דסנהדרין²⁷, דפשיט בעיית ר' ירמיה בתשעה ישראל ונכרי אחד שאינו מחוייב – "אלא בכולהו ישראל דאתיא תוך תוך ממרגלים", שהיו כולהו ישראל כדפרש"י, והתם הא היו כופרין בפרהסיא גרעיני ממחללי שבתות, עיין בערכין²⁸, אלמא שלזה עדיפי מומרים מנכרים, א"כ בהכרח שגם לעניין לומר דברים שבקדושה מצטרפי.

אבל להסוברין דבעי לכל הפחות רוב מניין, אפשר שכיון דלא מקיימי יש להחשיבם כלא מתחייבי, כדסברי התוס' כן לענין שחיטה שלא מיחשבי בר זביחה, ולכן אפשר שלא יצטרפו כדסובר הפמ"ג. וגם לדידהו יש לפקפק – דאולי רק התם משום שמפרשין, דמה שמצריך תורה שהשוחט יהיה בר זביחה שהוא מקרא דמ"זובחת", שילפינן: "מה שאתה זובח אתה אוכל", יש בלשון הזה גם שיהיה זובח למעשה כמו שיש בלשון הזה שיהיה מחוייב בזביחה. וכן בגיטין²⁹ שממעט מ"וקשרתם" כל שאינו בקשירה שפטול לכתיבת סת"מ, אף מומר נמי, משום שבלשון זה יש גם

23. כריתות ו ע"ב

24. ירמיהו ז י

25. כג ע"ב

26. או"ח סט

27. עד ע"ב

28. טו ע"א

29. מה ע"ב

שיהיה קושר למעשה כמו שיש בלשון שיהיה מחוייב בקשירה. אבל לא משום שסברי דלא מקיימי הוא כלא מתחייבי במקום שלא נאמר לשון ששייך על זה גופא.

ולכן אם אך עתה מתפללים יש מקום להתיר לצרפם אף לדידהו, אבל לדידן, לברכו ולקדיש ולקדושה יש לצרפם. ואם ישמעו להש"ץ יכול לומר כל התפלה להוציאם, דכיון שמחוייבין בתפלה יכול להוציאן, אבל מעלת תפלה בצבור מסתבר שלא יחשב, אבל יש לעשות כן בשעת הדחק, לצאת ידי קדיש וקדושה וברכו. ולעניין קריאת התורה שצריך דוקא שיהיו כולם או רובן מחוייבין, הוא גם כן בספק זה שבארתי, להסוברים דבעי רוב מניין הפריסת שמע, כי גם קריאת התורה שבעיני עשרה, משמע במגילה שם שהוא מדין דבר שבקדושה לא יהיה בפחות מעשרה.

ועוד חזר וחזק דבריו, וענה למי שרצה להשיג על דבריו ולומר שהלימוד ממרגלים הוא רק למניין עשרה ולא לאיכות האנשים:

בדבר מה שכתבתי שלומר דבר שבקדושה יש לצרף אם יש בהעשרה גם מחללי שבתות בפרהסיא ומומרים מהא דסנהדרין, הוא ראיה גדולה, דהא אם הילפותא ממרגלים הוא רק לעניין המספר עשרה ולא לעניין האיכות – איך פשיט התם בעיית ר' ירמיה לעניין קדוש השם, שדוקא כולהו ישראל ולא בט' ישראל ואחד נכרי, דמה התם כולהו ישראל, הא לא ילפינן משם אלא המספר! ומצד הסברא היה רוצה ר' ירמיה לומר דנכרי אחד יצטרף להיחשב מספר עשרה.

אלא חזינן דהילפותא לעניין קדוש השם הוא שיהיו גם לעניין האיכות כמו התם שהיו כולם ישראלים, ואם כן יש למילף ממילא שסגי באיכות כזה כהמרגלים, שאף שהיו כופרים וגריעי ממחללי שבתות אם הם עשרה מחוייב לקדש השם וליהרג אף על מצוה קלה. אם כן גם על הדין דצריך עשרה לומר דבר דבקדושה שגם כן ילפינן מאותו הקרא עצמו, נמי הוא אף כאיכות דהמרגלים, ויכולים לומר קדיש וקדושה, ורק מעלת תפלה בצבור ליכא. והוא רק למנהגנו שאף בשביל יחיד אומרי קדושה, דלהמצריכין רוב מניין נסתפקתי שם בטוב טעם.

ומה שהביא כתר"ה מס' זכר יצחק שאין ספק בדבר שאין לצרף מחללי שבת בפרהסיא לכל דבר דבעי עשרה – ודאי תמוה איך פשוט לו כל כך, וכי פשוט לו כן גם לעניין דין קדוש השם שבפני מחללי שבת בפרהסיא יאמר שפשוט שיעבור ואל יהרג בשאר עבירות, והא זה ודאי שדין אחד להם כיון דמילפותא אחת ילפינן תרוייהו! וצ"ע בכוננתו. ואולי גם כוננתו הוא רק לעניין תפלה בצבור ושאר דברים הצריכין עשרה.

וממה שהביא בס' זכר-יצחק מהגאון ר' יוסף ראזין זצ"ל, דלתפלת מוסף אין מצטרפין מחללי שבתות, משום דבמקום קרבן הוא ואין מקבלין קרבן מן המומר, הוא אדרבה ראייה גדולה לדברי, דמשמע דמטעם דבר דבקדושה שבעינן עשרה היו מצטרפין, וסובר עוד יותר דמצטרפין לדידיה גם להתחשב תפלה בצבור! ופלא על כתר"ה שכתב שגם הגאון ר' יוסף ראזין זצ"ל סובר שאין מצטרפין לקדיש ולקדושה, הא לדידיה מצטרפין לכל דבר לבד מתפלת מוסף, וטעמו במוסף דחה שם שפיר בס' זכר יצחק דעל קרבן צבור לא מצינו זה.

ולדינא יש להורות כדכתבתי שם, שלקדיש וקדושה מצטרפין ולהתחשב תפלה בצבור וכדומה אין מצטרפין. והנני ידירו מוקירו כגאון ערכו, משה פיינשטיין.
אגרות משה או"ח ח"ב סי' יט

אבל דבריו נסתרים לכאורה מדברי הרמב"ם הנ"ל שפסל את הקראי למניין, ואם מומר אינו פסול להצטרף למניין – למה פסלו הרמב"ם?

ולתרץ דעת האגרות משה, יש לחלק בין מומר שיצא לגמרי מהמסגרת לדת אחרת, לבין כופר בעיקר שלא יצא לדת אחרת. והמרגלים היו מן הסוג השני.

אלא שהרבה פוסקים אינם סוברים כמותו, ופלא הדבר שלא הביאם, שכן לגבי מחלל שבת בפרהסיא כתב החכם צבי שלא לצרפו למניין ולא להעלותו לתורה, שדינו כגוי גמור³⁰. וכן בפמ"ג³¹ וכן במשיב דבר להנצי"ב³². ומה שכתב בשו"ע לצרף עבריין למניין עשרה כנזכר לעיל – היינו מומר לדבר אחד, שאע"פ שכתוב זבח רשעים תועבה ותפילה במקום קרבן – מ"מ מקבלין קרבנות ממושעי ישראל. והמחלל שבת שאין מקבלין ממנו קרבנות אין מצרפין אותו למניין (עיי' כל זה בשערים מצויינים בהלכה סי' טו ס"ק א).

ומה שרצה ללמוד מהמרגלים לעניין איכות המניין – יש לומר כסברת השואל, שהלימוד רק למספר עשרה ולאיכותם מצד מוצאם, היינו שיהיו יהודים ולא יותר מזה.

אבל עיקר דבריו על "מי שאינו מודה בדבר", כסיבה לפסול את מי שאינו רגיל להתפלל מלהצטרף למניין, אלא רק להחשיבו לעניין דבר שבקדושה – נסתרים ממה שנכתב לעיל פרק א'. שם הוכחנו שדין "מי שאינו מודה בדבר" קיים רק בנושאים מוגדרים: זביחה ותפילין, ויש לימוד מיוחד על זה. אבל במקום שאין לימוד על זה – אין מקור לחדש הדין. לכן, אם נמצא סברא להתיר צירוף מחלל שבת למניין – לא נוכל לפסלו מדין מי שאינו מודה בדבר, ויצטרף למניין להיות לו מעלת תפילה בציבור ולא רק דבר שבקדושה. יש להעיר עוד על ההמצאה

30. שו"ת חכם צבי סי' לה

31. אשל אברהם סי' נה ס"ק ד

32. סי' ט

שהמציא לחלק בין סוג אנשים שיכול להצטרף לדין "דבר שבקדושה" ולא נחשב לדין "צירוף למניין" – שזה דבר שלא מצאנו לו חבר.

ד. מעמד החילוני בימינו

למרות שהחילונים בימינו מחללים שבת, ומחלל שבת בפרהסיא דינו כמומר³³, בכל זאת לא נוכל להגדירם כמומרים, וכמו שכבר כתב בשו"ת בניין ציון החדשות³⁴, שכיוון שיש הרבה מחללי שבת, אלה מתוכם שמקדשים על היין מודים במעשה בראשית, ולכן אינם כעובדי עבודה זרה. וגם מי שאינו מקדש – הרי הוא כתינוק שנשבה, וכן דעת מהרי"א אסאד³⁵.

ובשו"ת מלמד להועיל כתב בשם בעל "שואל ומשיב" שהדרים באמריקה (בזמן שהייתה הגירה גדולה, והיו שם הרבה עמי־ארצות וזלזלו בהרבה מצוות) אינם נחשבים מחללי שבת בפרהסיא כיוון שהם כתינוקות שנשברו³⁶. וכנראה כיוון שאינם יודעים חומר העניין³⁷. וכתב, שסברת היסוד היא שכל עניין מחלל שבת בפרהסיא הוא כיוון שעושה בחוצפה, ולכן עשאוהו מומר לכל התורה כולה. אבל כל זה כשכל העדה כולם קדושים, ואז הוא חריג ומעשהו חוצפה, אבל כשרובם מחללי שבת – אין בזה חוצפה. והביא כמה אחרונים שסוברים כך, וגם שהמנהג בפולין ואשכנז לצרפם למניין.

גם הנצי"ב שכתב שאין לצרף מומר לחלל שבת בפרהסיא למניין ולמד כך ממה שאין מקבלים קרבן ממחלל שבת בפרהסיא³⁸ – נראה שיודה בנידון דגן. שהרי מקורו בגמרא בחולין³⁹, שם מבואר שהסיבה לקבל קרבנות מומר לדבר אחד היא, שעל־ידי זה מקרבים ומחזירים אותו בתשובה. ומכאן שמומר לעבודה זרה ומחלל שבת בפרהסיא, שהגמרא שם שוללת ממנו זכות להביא קרבן – הרי זה כדי שלא יחזור בתשובה, כך דייק הנצי"ב. ובימינו ודאי שאין הבדל בין מחלל שבת בפרהסיא לשאר עוברי עבירות, וכולם ראויים לחזרה בתשובה כפי שענינו רואות.

בשדי חמד כתב, שמומר אינו מצטרף לדבר שבקדושה. והביא את התשב"ץ שכתב, שמי שאינו רוצה לקיים מצוות תפילה, הוא מומר לעבירה אחת ואינו עולה למניין עשרה! והביא את הרמב"ם בתשובה הנ"ל, לגבי הקראים שאי

33. בה"ג, והובא ברשב"א גם בשם ר' יונה (ב"י יו"ד קיט) וכן כתב אר"ז ועוד, ונפסק בשו"ע יו"ד קכד ח

34. סי' כג

35. יו"ד סי' 1

36. אר"ח סי' כט

37. יביע אומר ח"א יו"ד סי' יא בהערה לאות יח

38. משיב דבר ח"א סי' ט

39. ה"ע"א

אפשר לצרפם למניין. לכן כתב השדי חמד, שאין לצרף מומר למניין, ותמה על רב אחד שצירף⁴⁰.

אבל כמו שהסברנו לעיל בדבריהם, אין מדובר במה שאנו מגדירים היום "חילוני", שכן השדי חמד עצמו כתב, שבזמננו אין דינם של מי שאינם שומרי מצוות כמומר שבזמנם, והביא להלכה דעת הבניין ציון הנ"ל⁴¹. לכן צריך לומר, שמה שדן לשלול צירוף מומר לתפילה, היינו מומר ממש שהמיר דתו לדת אחרת. החזון אי"ש כתב:

ומה שנחלקו האחרונים בצדוקים בדורות האחרונים אם חשיבי אנוסים, היינו בהכרעת שיעור הידיעה שיודעים ממציות ישראל ושאבותיהם פירשו מהם ונותנים כתף סוררת, אי דיינינן להו כשיעור ידיעה למיחשב מזיד או לא ואכתי אנוסים הם. ובאמת צריך לדון על כל איש ואיש בפרט. וכמו כן אותם שאבותיו פירשו מדרכי הציבור והוא נתגדל ללא תורה, דינו כישראל לכל דבר, ונמי צריך לימוד שיעור ידיעתו אי לא חשיב מזיד. יו"ד סי' א אות ו

דברים אלה סותרים לכאורה את מה שכתב בהמשך:

ובהגות מימוניות פ"ו מהלכות דעות כתב, דאין רשאי לשנאתו אלא אחר שאינו מקבל תוכחה. ובסוף ספר אהבת חסד כתב בשם הגר"י מוולין, דמצווה לאהוב את הרשעים מהאי טעמא. והביא כן מתשובת מהר"ם לובלין, כי אצלנו הוא קודם תוכחה שאין אנו יודעים להוכיח, ודיינינן להו כאנוסים, ולכן אי אפשר לנו לדון בזה לפטור מן היבום, וכן לגבי שאר הלכות. שם סוף סי' ב

אבל יש לומר שאין כאן סתירה, שכן מה שכתב כאן הוא באופן עקרוני, שלפי עיקר הדין כך צריך לנהוג ולהעריך כל אדם עד כמה הוא שוגג או מזיד. אבל מה שכתב על זמננו הוא עניין כללי ומעשי, שאי אפשר היום לדונם כרשעים, כיוון שאינם מקבלים תוכחה. ומציאות זו אינה כפי שהיה בימי הרדב"ז, שראה שבדורו שייכת תוכחה וכיוון שאינם חוזרים – היה ראוי להורידם. והרדב"ז עצמו כותב בתשובה שאליה הפנה בפירושו:

ואף-על-גב שכתבתי כל זה להלכה, מכל מקום יש למנהיג הדור להיות מתון בדברים כאלה, לפי שאין כל האנשים שוין ולא כל העבירות שוות. הא כיצד? אדם שהוא רגיל בעבירות ובוטח בעצמו בטענתו, אין חוששין לו ויהיה מה שיהיה ונעמיד התורה. ואם אינו רגיל וקרוב הדבר שישמע, ממשיכין אותו בדברים עד שישוב מעט מעט, ואין ממהרין להענישו מפני

40. ח"ד דברי חכמים סי' ס

41. מערכת מ כלל פו

התקלה. וכן כל כיוצא בזה, והכל לפי ראות עיני הדיין והמנהיג, ובלבד שיהו כל מעשיו לשם שמים. שו"ת הרדב"ז סי' קפז

בעקבות דברי אחרונים אלה כתב הרב הראשי לישראל לשעבר, הרב אברהם שפירא שליט"א, שיש לצרף חילוני למניין, וגם העלה את הנימוק של קירוב לבבות. והביא את דברי הרמב"ם בשו"ת פאר-הדור הנ"ל, ומתוכו דייק שסיבת אי-הצטרפותם של הקראים לא הייתה מפני היותם כופרים, אלא מפני שלא הודו באותם המצוות, ועל החילוניים שבזמננו אי אפשר לומר סברא זו. ועוד, הרי במומר לעבודה זרה הטעם הוא מפני שהוא חשוד על כל המצוות, אבל כשרואים שבא להתפלל – הרי כבר אינו חשוד לפחות על תפילה, ולכן אין לדונו כחשוד על הכל.

גם הרב חיים דוד הלוי הביא סברות אלה להתיר מניין שמורכב מאינם שומרי שבת, ועשה מעשה בעצמו⁴². על דברי הגר"א שפירא העיר הרב קופמן בספרו הצבא כהלכה⁴³, שמתוך נימוקי התשובה עולה שמדובר במי שבא כיוזמתו להתפלל, או על כל פנים מעוניין להתפלל, ולא באדם שרק עומד במקום כדי להשלים המספר. אבל דומה שכוונת הרב שפירא לא הייתה להגביל דווקא ככה"ג, אלא להוסיף סברת היתר במקרה כזה, שהרי עיקר סברתו הראשונה הייתה, שבחילוניים שבימינו סברת הרמב"ם הנ"ל אינה קיימת.

על הסברא לצרף חילוניים למניין למרות היותם מחללי שבתות, בגלל שהם כתינוק שנשבה – כתב הרב נבנצאל, שכל זה במי שעקרונית מאמין בתורה מן השמים ורק לא מקיים את המצווה למעשה. אבל מי שכופר, גם אם הוא תינוק שנשבה, אינו שייך לתפילה, וגרוע מקראי שלפחות מאמין בתורה שבכתב מן השמים וכתפילה⁴⁴. אבל לפי מה שכתבתי לעיל נראה, שאין להגביל הגבלות הנ"ל, שהרי תינוק שנשבה יכול להצטרף, וכדברי האחרונים הנ"ל, וגם לפי מה שהבאתי מחלוקת הראשונים בעניין מי שאינו מודה בדבר. ולפי חידושו של הרב פיינשטיין גם כן יכולים להצטרף לפחות לגדר דבר שבקדושה.

ה. סיכום

מי שמחלל שבת בפרהסיא, נחשב מעיקר הדין כגוי לכמה עניינים, ובהם גם לעניין צירוף למניין לדעת הראשונים והאחרונים. הרב פיינשטיין סבור שגם מחלל שבת בפרהסיא כשר להצטרף למניין ומוכיח זאת מהמרגלים. אף שהוכחתו מתקבלת על הדעת, רוב הראשונים והאחרונים מסבירים אחרת את הסוגייה. אבל הרבה אחרונים סבורים, שבדורותינו מי שאינו שומר שבת הרי הוא כתינוק שנשבה, ואין לדונו כמומר. יש לצרף גם את סברת האומרים, שפסול

42. כמבואר בספרו עשה לך רב ח"ה סי' א

43. עמ' תיט-תכא

44. שם עמ' תכא

מחלל שבת בפרהסיא הוא רק בעבודת הקרבנות, או עבודת הקרקע⁴⁵. כמו כן יש לצרף את הסברא שכדי להיפסל צריך לחלל שבת דווקא בפני עשרה ביחד, וגם את הסברא שאם לא מחללים שבת בפני אדם גדול – אינו נחשב פרהסיא. ומכל הטעמים הנ"ל עולה, שיש להתיר לצרף מי שאינו שומר שבת למניין. אמנם יש מי שמסייג צירוף זה דווקא לבאים להתפלל מרצונם, וגם אינם כופרים במוצהר אלא לא מקיימים מצוות מטעמי נוחות וכדומה, אך אפשר וראוי לצרף גם אדם שנענה לפנייה שלנו, ומסכים להשלים המניין.

45. בעל-העיטור המובא בב"י אבה"ע מד. ועיין ביביע אומר ח"א יו"ד סי' יא אות יג, שהביא עוד פוסקים הסוברים כך, ובהערה שם.